

Iguals o diferents?

Jaume Medina

Quan hom corre món té ocasió de contemplar no tan sols l'admirable diversitat dels paisatges, sinó també la gran varietat de formes de vida i de cultura que hi ha. Sens dubte la naturalesa ha prodigat liberalment els seus dons arreu de la terra i del cel i ha dotat esplèndidament la humanitat de tota mena de béns, tant espirituals com materials.

Tanmateix, no parlarem ara i aquí de la immensitat de l'univers i de les galàxies i constel·lacions que el formen o de la fascinadora atracció produïda sobre els embadalits espectadors per les vastes esteses marines o pels ràpids o plàcids cursos fluvials, dels accidents geogràfics o de la vegetació d'una determinada zona del nostre planeta, o dels usos i costums de les civilitzacions més avançades o més endarrerides, sinó del signe d'identitat que més caracteritza els éssers humans, això és, de la llengua amb què conceben el món i amb què expressen, quan poden i com poden, els seus pensaments i els seus sentiments.

La llengua és la plasmació del caràcter i de la identitat d'una ètnia o d'una nació; és la marca de la seva manera de ser, la raó de la seva existència i la garantia de la seva pervivència. Ho saben tant els qui s'hi complauen com els qui la consideren un destorb per a llurs obscurs designis o propòsits. Per això des de sempre les societats més evolucionades posen tots els mitjans que tenen al seu abast per a la preservació d'aquest immens i incomparable tresor superior i excepcional.

El cas català és ben peculiar i paradigmàtic. Mancada des del fons del temps d'un suport acadèmic que l'ajudés a mantenir-se, encara que no pas d'una rica i variada producció literària, la llengua s'ha desenrotllat i perpetuat fins al present en l'estament popular amb una pertinàcia i amb una constància dignes

d'admiració i d'èncomi. I és precisament ara que compta amb aquest suport indispensable que corre el perill d'esvaïr-se d'una vegada per sempre diluïda en la llengua que és emprada per a suplantar-la.

Enric Prat de la Riba va fundar el 1907 l'Institut d'Estudis Catalans amb el propòsit inicial i principal d'aprofundir en l'estudi de la llengua catalana i en la divulgació del seu coneixement. De llavors ençà (gràcies a aquesta institució o a pesar d'ella) s'ha fet una labor immensa: pensem només que l'any 1911 un significat erudit deia que «la filología románica moderna en nuestra tierra, excepción hecha de los trabajos meritisimos de Pompeyo Fabra y de mosén Alcover, está todavía en mantillas. Nada se ha hecho definitivo. Ni tan sólo conocemos nuestras fronteras lingüísticas, ni sabemos una palabra sobre la división precisa de nuestros dialectos...». Vist des d'avui dia, en què han estat publicades les ingents obres de Pompeu Fabra, d'Antoni M. Alcover i de Francesc de B. Moll, de

Joan Coromines i de tot d'altres filòlegs insignes, sembla un miracle que en un segle s'hagi fet tanta feina: gràcies a aquest treball, en l'actualitat tenim una de les llengües més ben estudiades del món.

La tasca de Pompeu Fabra consistí, sobretot, en la depuració de l'idioma, això és, a

retornar-lo a la seva puresa, a obrir-li el camí per a poder esdevenir i ésser renovadament el mateix de sempre, a fi de «formar la llengua que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera». Eren uns temps de recerca i d'afermament de la identitat catalana en tots els aspectes. Llavors (1916) l'Institut d'Estudis Catalans era vist pels espanyols com «un nido separatista», perquè «es ahí donde se está fraguando el arma de separación más evidente, el idioma». En aquells moments l'Institut tenia un gabinet on hi havia diversos «aparatos curiosos» com «el *Kimógrafo* y el *Patégrafo*, que sirven para apreciar y retener en discos adecuados las distintas modulaciones de la voz humana, los múltiples matices de las vocales y las diferencias dialectales de

La realitat social catalana dels temps actuals s'ha vist profundament alterada per la inassimilable allau dels nouvinguts, sobretot durant la postguerra.

la fonètica catalana en Catalunya, Valencia, Balears, Cerdeña y Rosellón». Però el que més preocupava no era pas això, sinó que el català, que ja havia passat a ésser un dialecte castellà, s'esforçava per tots els mitjans a treure's de sobre els castellanismes i, havent entrat «a saco en el francés y el italiano», els savis de l'Institut «han trastornado la gramática y la ortografía, complicándolas mucho para que sean más difíciles. En vez de *paraula* dicen *mot*, y son así dichosos».

No repassarem aquí un per un tots els episodis de la història esdevinguts amb posterioritat a la publicació d'aquestes consideracions. Recordarem, això sí, que, comparada amb la d'aquells moments, la realitat social catalana dels temps actuals és radicalment diferent, tant pel que fa a la cultura com pel que respecta a la llengua, que s'ha vist profundament alterada (les biblioteques i les fonoteques deuen servir els documents que ho testimonien i ho acrediten) per la inassimilable allau dels nous, sobretot durant la postguerra. Segurament que és per aquesta raó que les polítiques de les autoritats catalanes sobre la nostra llengua nacional s'han girat a la desesperada com un mitjà: si abans procuraven per tots els mitjans aprofundir en la diferència, ara s'esforcen a remarcar la semblança; si abans pretenien allunyar, ara procuren aproximar. És una opció segurament honesta, a fi de facilitar la integració, però sens dubte altament arriscada, per tal com hi ha en joc el manteniment d'una personalitat i d'una identitat. Aproximant, s'ofereix generosament una possibilitat d'acolliment; però també es corre el risc de negar-se (¿qui assimila o qui integra qui?), si el gest no s'acompanya d'una afirmació de la personalitat pròpia. Perquè en tota personalitat hi ha peculiaritat i és ben cert que la identitat es fonamenta en la diferència...

Com a home del carrer i com a professor de filologia, tota la vida (ara tinc seixanta-nou anys) he lluitat amb totes les meves forces i amb tot el meu saber pel manteniment de la dignitat i per l'elevació de la meua llengua i a favor de la integració dels nous (val a dir que els meus orígens vigatans em van ajudar a crear-me unes expectatives ben falses a aquest respecte: a Vic, a diferència de Barcelona, durant la meua infantesa i adolescència, els forasters s'integraven gairebé espontàniament). I puc dir que he tingut algunes satisfaccions, però també molts desenganys: tot sovint la recompensa pel treball han estat els disgustos. Jo he hagut d'aguantar, a Barcelona, que em diguessin: «usted no sabe donde vive» (¿s'imagina ningú un andalús entomant un despropòsit com aquest

**PASTISSERIA
BOMBONERIA
CONFITERIA
GELATERIA**

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tels. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56

—i en català— a Jaén o a Sevilla?), i he vist a la primera àrea de servei de sota la Jonquera un pare emigrant acabat d'arribar de Suïssa dient al seu fill: «habla español: ¿estás en España!», i he hagut de sofrir l'amenaça de detenció «por falta de respeto» per part d'un guàrdia civil, perquè li parlava en català (com si això fos un acte de supèrbia). I tot d'altres anècdotes no gaire engrescadores, a les quals cal afegir encara el sentiment de soledat, d'impotència i d'indefensió quan hom es troba en una situació com les descrites (en efecte, ¿on són llavors els qui ens haurien d'ajudar, per tal com ens han animat a mantenir les actituds que ens hi han portat?).

No és el meu propòsit entretenir-me a cercar els responsables de l'estratègia d'aproximació de què abans parlàvem, tot i que n'hi ha i hi són. Però sí que crec important remarcar que no és pas resultat de cap improvisació i que tot plegat respon a una planificació molt ben dissenyada, encara que potser no publicada per escrit. Es tracta d'inclinar-se sempre per la forma lingüística més pròxima o semblant a la castellana (perquè ningú no ens prengui per maniàtics obsessius, direm que de vegades també s'opta per algun anglicisme, o també, cada cop més rarament, per un gal·licisme).

Aquest estiu vaig publicar un article en què exposava com la fórmula tradicional emprada per a rebutjar l'actitud d'algú («Mori en Tal!»: «Mori el mal govern!», «Visca en Macià, mori en Cambó!», «Mori el Merma!», etc.) s'havia transformat en «Mort a en Tal!». Doncs bé, al cap de poc sabíem per la premsa que en la *Medea* assajada al Teatre Lliure hi havia al fons de l'escenari una inscripció que deia: «Mort al tirà Creont», «Mort a la puta Creusa». També en una novel·la emesa per TV3 la turba desfermada crida: «Mort als jueus!» No hi ha dubte que en temps passats s'hauria dit o escrit: «Mori el tirà Creont!», «Mori la puta Creüsa!» o «Morin els jueus!».

«Voldria fumar, però no em deixen», «voldria ser lliure, però no em deixen»: vet aquí una construcció normal i corrent —i lamentablement freqüent— en el català actual. Tanmateix, durant la meva joventut, jo no l'havia sentida mai a casa ni en el cercle dels amics. La forma normal era «voldria fumar, però no m'ho deixen fer», «voldria ser lliure, però no me'n deixen ser» (o, a tot estirar, «voldria ser lliure però no em deixen estar»). D'expressions com aquestes, avui dia n'apareixen a tota la premsa (fins i tot en la més exigent en el camp de la correcció lingüística) i no hi ha qui sigui capaç d'aturar-les, d'esmenar-les o de substituir-les per les genuïnes.

«No sé com ho has pogut fer» és una altra construcció que ha progressat en els mitjans de comunicació. En realitat hauria de ser «no sé com ho pots haver fet»; però el model castellà sempre acaba imposant-se. A la televisió estem tips de veure jugadors que no han pogut fer entrar la pilota a la porteria, mentre el locutor ens diu que «el davanter ha pogut fer gol», o jugadors que no han pogut estrenar el marcador, mentre el locutor ens diu que «ha pogut estrenar el marcador»: contradiccions evidents, causades per la supeditació a un model lingüístic estrany. «Podia haver fet un gol» o «hauria pogut fer un gol» és la forma genuïna i correcta, com «podia haver estrenat el marcador» o «hauria pogut estrenar el marcador». Semblantment, «no sé com et pot haver passat pel cap», i no pas «no sé com [se] t'ha pogut passar pel cap».

Un carrer, un riu, una porta, es «travessa» i no es «creua» (la semblança amb el castellà!), tal com ens matxaquen contínuament avui dia per la premsa escrita i per la televisió. Altrament, els núvols «ens passen per sobre», no pas «ens creuen»: si ens creguessin, tindríem la pluja més compassada... Sort tenim que en els recordatoris dels traspessos molt sovint són transcrits els últims versos del *Cant espiritual* de Joan Maragall, que diuen: «I quan vingui aquella hora de temença, / en què s'acluquin aquests ulls humans...», perquè avui dia, a Catalunya, els ulls ja només es tanquen. Una expressió que em recorda el meu avi: «No tinc ungles per gratar.» ¿Com és que en els temps actuals la gent només es rasqui? Tot plegat són tan sols uns quants —pocs— exemples d'aquesta assimilació al castellà. Qui vulgui tenir-ne un repertori més ampli, el pot consultar en el meu llibre *La lenta agonía del català o l'ús de la llengua en els mitjans de comunicació* (2013), on són recollits un gran nombre de testimonis d'aquesta tendència avalada i, si més no per omisió, promoguda o tolerada —¿on són si no les reaccions en contra?— per les autoritats en matèria lingüística.

Sens dubte s'ha produït un tall sagnant (encara que no voldríem que fos irreparable o irreversible) amb la nostra tradició mil·lenària. Desaparegudes les vocals neutres, les eles velars, les elles, assimilat l'ús dels verbs «ésser» i «estar» al castellà, i apropat (no pas «acostat», com es deia abans) al màxim possible el lèxic a la llengua dominadora, ¿què en quedarà, del català? Quan ja serem ben iguals a «todos los españoles», ¿en què o amb què justificarem i fonamentarem la nostra diferència?, ¿què ens identificarà?, ¿què ens salvarà? |